

Kaszubi wobec wyzwań przemian cywilizacyjnych

Wśród społeczności regionalnych we współczesnej Polsce na szczególną uwagę zasługują Kaszubi, stanowiący odrębną pod względem etniczno-kulturowym i językowym grupę. Wyróżniają się oni: (1) własnym językiem należącym do grupy zachodniosłowiańskiej z licznymi naleciałościami niemieckimi; (2) kultywowaniem specyficznych tradycji i zwyczajów, nieznanych w innych częściach Polski; (3) własną historią, w którą wpisuje się oscylowanie między dwoma państwowymi i narodowymi żywiołami, tj. polskim i niemieckim; (4) wiejską spuścizną kulturową i gospodarczą; (5) silnym przywiązaniem do religii i Kościoła katolickiego, co z pewnością stanowi jeden z najsilniejszych auto i heterostereotypów. Obecnie społeczność kaszubska zamieszkuje Pomorze Gdańskie oraz częściowo wschodnie powiaty Pomorza Środkowego (bytowski, lęborski i słupski). Dawny obszar Kaszub obejmował swym zasięgiem całe Pomorze. Wschodnią granicę stanowił dolny bieg rzeki Wisły, zachodnia natomiast sięgała dolnej Odry aż po ziemie zamieszkiwane przez plemiona wieleckie i obodryckie. Północną granicę wyznaczała linia brzegowa Morza Bałtyckiego. Od południa Kaszuby graniczyły z ziemią lubuską, Wielkopolską, Krajną, Kujawami oraz ziemią chełmińską. W wyniku procesów dziejowych obszar Kaszub kurczył się, zachodziły wśród ludności kaszubskiej zjawiska akulturacji; z obszaru Polski i Niemiec osiedlała się ludność alochtoniczna, w efekcie czego termin „Kaszuby” zaczęto stosować w odniesieniu do północno-zachodniej części Pomorza Gdańskiego, gdzie zachowała się świadomość tożsamości i odmienności kaszubskiej wśród ludności autochtonicznej¹.

Dzieje Kaszub ściśle powiązane są z historią Polski i Niemiec, a tym samym wpisują się w kontekst historii powszechnej. Jako obszar peryferyjny Europy z pewnym opóźnieniem społeczność kaszubska reagowała na zmiany cywilizacyjne. Tym niemniej w dziejach Kaszub można doszukać się tzw. „punktów zwrotnych”, stanowiących początek nowego etapu historii, także w szerszym, tj. historiozoficznym rozumieniu. Można

¹ G. Labuda, *Kaszubi i ich dzieje*, Gdańsk 1996, s. 99 i nast.

w końcu wyodrębnić w historii Kaszub i Kaszubów fazy dziejowe, które generalnie odpowiadają stadiom rozwoju cywilizacyjnego przyjętym w myśli historiozoficznej i nauce o cywilizacji², tj. (1) ładowi tradycyjnemu nazywanemu też agrarnym; (2) cywilizacji industrialnej oraz (3) wyłaniającej się od końca lat 50. ubiegłego wieku cywilizacji post-industrialnej.

Tożsamość kulturowa Kaszubów związana jest z ładem tradycyjnym. Od zarania reprezentowali oni typ kultury nazywany wiejskim bądź ludowym. Wieś stanowiła naturalną przestrzeń, w której rodziła się i rozwijała kultura kaszubska. Nie była to wszakże *sensu stricte* kultura chłopska, gdyż niemal w równej mierze tworzyli ją przedstawiciele stanu chłopskiego, jak szlacheckiego. Miasta kaszubskie w zasadzie aż do rozbiorów posiadały charakter rolniczy. Wyjątek stanowił jedynie Gdańsk, będący centrum życia gospodarczego Pomorza Nadwiślańskiego, w którym jednak przynajmniej od czasów krzyżackich ludność kaszubska stanowiła zaledwie niewielki procent ludności i co najwyżej wzbogacała tożsamość kulturową grodu nad Motławą, natomiast nie determinowała jej w sposób zasadniczy. Miasto to miało przez wieki głównie charakter niemiecki. Prócz Niemców trwale zaznaczyli swoją obecność również Żydzi, Szkoci oraz Holendrzy. Gdańsk zatem ze swoją niemieckością i multikulturowością zarazem stanowił odrębny pod względem kulturowym byt. Wyróżniał się w sposób zasadniczy, tak pod względem liczby ludności, jak struktury etnicznej i potencjału ekonomicznego, spośród innych pomorskich miast. Z pewnością dużo więcej łączyło go z Elblągiem i Toruniem niż z Chojnicami, Kościerzyną czy Puckiem. Ludność kaszubska, jeśli osiedlała się w miastach, to zwykle w małych miasteczkach, wpisujących się w lokalny (wiejski) koloryt ziemi kaszubskiej. Mieszczanie z kaszubskich miasteczek zajmowali się często typowo rolniczymi zajęciami, tj. uprawą ziemi i hodowlą. Osiedlali się w nich przedstawiciele licznej na Kaszubach i Pomorzu szlachty. Czerpiąc dochody z handlu bądź rzemiosła utraciliby szlachectwo. Zajmując się natomiast pracami rolniczymi zachowywali swój dotychczasowy status społeczny, mimo że żyli w obrębie miast. W dużej mierze osiedlanie się w miastach kaszubskich szlachty, podobnie zresztą, jak chłopstwa, konserwowało ich rolniczy charakter³. Krótko mówiąc kaszubskie miasta były częścią kultury wiejskiej. I to zarówno pod względem socjologicznym i psychologicznym, jak gospodarczym.

Najlepszym okresem dla rozwoju kultury kaszubskiej były czasy preindustrialne. Nieznane były wówczas instytucje państw narodowych, z centralistyczną administracją i organizacją ładu państwowego. Kultura kaszubska rozwijała się wówczas w sposób spontaniczny, żywiołowy. Poniekąd instynktownie tworzyli ją ludzie, zamieszkujący obszar kaszubskiego *ethnosu*, czyli tam, gdzie na ogół posługiwano się gwarami (dialektami) kaszubskimi – literackiej kaszubszczyzny jeszcze nie wymyślono. Procesu tego nie kontrolowały ani nie stymulowały żadne organa państwowe. Nie potrzeba było ani

² Zob. A. Piskozub, *Cywilizacje w czasie i przestrzeni*, Gdańsk 2003.

³ S. Gierszewski, *Migracja chłopów i szlachty do miast Pomorza Gdańskiego od połowy XVI do połowy XVII wieku*, „Zapiski Historyczne” 1967, z. 3.

instytucji ani organizacji społecznych, dbających o jej rozwój czy zachowanie. I chociaż kultura kaszubska znajdowała się pod silną presją dwu rywalizujących na obszarze Pomorza Nadwiślańskiego kultur narodowych, tj. kultury polskiej i niemieckiej, zachowała się jej tożsamość i odrębność, aczkolwiek obszar kaszubszczyzny stopniowo kurczył się zwłaszcza pod naporem żywiołu niemieckiego.

Dopiero w warunkach kształtującej się w XIX wieku cywilizacji industrialnej Kaszubi stanęli przed koniecznością składania jasnych deklaracji narodowościowych. Z racji, że nie wykształcili oni własnej świadomości narodowej, jedni poddali się germanizacji, przyjmując z różnych względów wzorce zachowań, styl życia, religię Niemców (ci z reguły po pewnym czasie wyrzekali się swojej kaszubskości, wszak była ona dezawuowana przez Niemców), większość jednak wybrała polską identyfikację narodową, włączając „własny program odrodzenia narodowego do programu niepodległościowego narodu polskiego”⁴. Opowiedzieli się zatem za ideą państwa polskiego, bo do 1918 r. tylko o idei państw polskiego można mówić. I idei tej, co należy podkreślić, przez pokolenia byli na ogół wierni. Tym niemniej okres wyłaniania się rzeczywistości industrialnej był dla Kaszubów nie tylko czasem dokonywania dramatycznych wyborów – w wielu kaszubskich rodzinach dochodziło do pęknięć na tle deklaracji narodowościowych – ale również podejmowania prób ratowania kaszubskiej spuścizny kulturowej zagrożonej przez działania władz państwowych. Państwo industrialne, zarówno pruskie i niemieckie, jak również i polskie, realizowało w mniejszym lub większym zakresie politykę homogenizacji kulturowej. Jednym z jego fundamentalnych celów „była tożsamość oparta na jednolitości”⁵. Stanowiło to z kolei poważne zagrożenie dla tożsamości i odrębności kaszubszczyzny. Kulturze kaszubskiej wyznaczono miejsce w skansenie, gdyż jako kultura ludowa związana ze wsią nie przystawała do nowego mieszczańsko-kapitalistycznego paradygmatu społeczeństwa, klóciła się z ideałem postępu cywilizacyjnego i nowoczesności. Osłabienie identyfikacji kaszubskiej było celem zarówno władz niemieckich, jak i polskich w okresie międzywojennym i po II wojnie światowej. Mieli stać się po prostu obywatelami państwa, a w konsekwencji przyjmując określoną, niemiecką bądź polską, identyfikację narodowościową. Przywiązani do swojej tradycji Kaszubi stanowili „element niepewny”, jak każda mniejszość etniczna, religijna i kulturowa. Dla Niemców, bo jako Słowianom bliżej kulturowo było im do Polski i Polaków, jak też dlatego, a właściwie przede wszystkim dlatego, że swoje aspiracje narodowe związali z narodem polskim. Wśród wielu Kaszubów żywy był etos szlachecki, przed rozbiorami należeli do politycznego narodu szlacheckiego (polskiego), co z pewnością miało istotny wpływ na dokonywany w XIX w. wybór opcji narodowej. Polaków raziło zbyt mocne akcentowanie własnej tożsamości jako wartości autotelicznej. Byli postrzegani jako ci, którzy mogą odwrócić się od państwa polskiego i stać się siłą popierająca niemieckie idee rewizjonistyczne. Najgwałtowniejszy konflikt między kulturą kaszubską a cywilizacją industrialną dokonał się w okresie Polski Ludowej. Doszło do konfrontacji tradycyjnych wartości

⁴ G. Labuda, op.cit., s. 184.

⁵ Zob. Z. Bauman, *Spoleczeństwo w stanie obłężenia*, Warszawa 2006, s. 14–15 i *passim*.

kaszubskich z pryncypiami socjalistycznej industrializacji, która przeszła nie tylko przez miasta, ale i wsie kaszubskie. Przybrała tam postać kolektywizacji rolnictwa – przywiązani do tradycyjnych form gospodarowania rolnicy nierzadko stawali się robotnikami rolnymi, czyli ówczesną awangardą wiejską. Na stan tożsamości kaszubskiej negatywny wpływ wywarła też migracja ze wsi do miast. Tradycyjne wartości kultury kaszubskiej nie przystawały do idei państwa robotników. Była ona postrzegana jako siła reakcyjna, blokująca, a przynajmniej opóźniająca, postęp cywilizacyjny. Generalnie, państwo nowoczesne, czy to niemieckie czy to polskie, żądało od Kaszubów włączenia się w program budowania społeczeństwa masowego, co z pewnością stanowiło zagrożenie dla prawdziwej tożsamości kaszubskiej⁶.

Odpowiadając na wyzwania modernizacji i industrializacji (w aspekcie zarówno ekonomicznym, jak społecznym, politycznym i kulturowym) Kaszubi udzielali różnych odpowiedzi: (1) jedni poddawali się jej w sposób absolutny, wyzbywając się na ogół własnej tożsamości kaszubskiej pojmowanej pejoratywnie jako formy zacofania społecznego, co wiązało się w okresie pruskim z przyjęciem niemieckiej identyfikacji narodowej zwłaszcza w odniesieniu do funkcjonariuszy państwowych (urzędników, żołnierzy, policjantów itp.), a w okresie Polski Ludowej z czynnym uczestnictwem w budowaniu nowego centralistycznego ustroju ekonomicznego i politycznego; (2) inni wiążąc się z polskim ruchem odrodzenia narodowego stawiali na tzw. „samomodernizację”, co w praktyce oznaczało zwykle akceptację rozwoju cywilizacyjnego przy jednoczesnej próbie zachowania własnego dziedzictwa kulturowego (działalność na rzecz kaszubszczyzny). Postawa ta cechowała też działaczy kaszubskich w okresie międzywojennym i po II wojnie światowej, kiedy to przyjmując za trwałe system realnego socjalizmu, aktywnie wspierali rozwój kultury kaszubskiej; (3) jeszcze inni z kolei odcinali się od projektów modernizacyjnych, konserwując na ile było to możliwe elementy ładu tradycyjnego. Przyjęcie takiej postawy możliwe było na ogół na wsi, gdzie administracja państwowa miała mniejsze wpływy, gdzie nierzadko nie docierała bezpośrednio. Jednak nie oznaczało to zupełnego odizolowania od środowiska zewnętrznego. Akcje na rzecz modernizacji prowadziły szkoły. Często działania władz państwowych, prusko-niemieckich (do 1920 r.) i polskich w dwudziestoleciu międzywojennym, wspierał Kościół katolicki. Zetknięcie więc ze światem zewnętrznym, który uosabiał modernizację było nieuchronne. Możliwe było co najwyżej ignorowanie przeobrażeń kulturowo-cywilizacyjnych, polegające m.in. na kultywowaniu własnych tradycji, tradycyjnym gospodarowaniu, unikaniu kontaktów ze światem zewnętrznym czy w końcu na posługiwaniu się gwara (język literacki kaszubski nie był szerzej znany). Warto w tym miejscu zauważyć, że w wielu wsiach kaszubskich dzieci z językiem państwowym, niemieckim bądź polskim, zetknęły się dopiero w szkole. Dopiero upowszechnienie mediów elektronicznych, zwłaszcza telewizji, przyczyniło się do promocji języka polskiego wśród tradycyjnych rodzin kaszubskich.

⁶ Por. C. Obracht-Prondziński, *Kaszubi między dyskryminacją a regionalną podmiotowością*, Gdańsk 2002, s. 617 i nast.

Kultura kaszubska przetrwała w warunkach cywilizacji industrialnej, i to zarówno w państwie pruskim (niemieckim), jak polskim, dzięki staraniom działaczy regionalnych, pisarzy i publicystów, dziennikarzy, duchownych i ludowych artystów. Mimo procesów urbanizacyjnych oraz uprzemysłowienia przetrwała kaszubska wieś, a wraz z nią kaszubska kultura. W miastach podejmowano działania na rzecz jej upowszechnienia, tworzone wiele inicjatyw społecznych, mających na celu jej poznanie i zachowanie. Powstawały zespoły folklorystyczne oraz organizacje regionalne, z których do dziś poczesne miejsce zajmuje założone po II wojnie światowej Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, prowadzono działalność wydawniczą w języku kaszubskim – w XIX w. stworzono literacką wersję kaszubszczyzny, prowadzono badania ludoznawcze, mające na celu poznanie zwyczajów i tradycji kaszubskich, zakładano szkoły rzemiosła ludowego, organizowano wystawy, tworzone muzea kaszubskie, z których poczesne miejsce zajmuje założone w 1906 r. przez małżeństwo Teodorę i Izidora Gulgowskich Muzeum – Kaszubski Park Etnograficzny we Wdzydzach Kiszewskich. Społeczność kaszubska, dzięki swojej elicie, mimo niesprzyjających warunków w epoce industrialnej, zachowała swoją tożsamość i kulturę. Państwu narodowemu nie udało się wprowadzić w sposób absolutny centralistycznych i uniformistycznych idei. Naprzeciw państwu i społeczeństwu masowemu stanęła regionalna społeczność, której potrzeba zachowania własnej tożsamości była silniejsza niż prądy centralistyczne i uniformistyczne⁷.

Sytuacja Kaszubów zaczęła zmieniać się po 1989 r. Transformacja systemowa w Polsce ujawniła przeobrażenia o charakterze cywilizacyjnym. Upadek systemu realnego socjalizmu w dużej mierze uwarunkowany był końcem epoki industrialnej, bez której tracił on rację bytu⁸. Odejście od zasad państwa nazywanego demokracją ludową i gospodarki centralnie planowanej skutkowało poprawą sytuacji politycznej, ekonomicznej i kulturowej społeczności kaszubskiej.

W sferze polityki zaczęto na przekór lansowanym za czasów industrializacji zasadom centralizmu i koncentracji głosić idee decentralizacji, samorządności, dekoncentracji i odejścia od społeczeństwa masowego⁹. Oznaczało to upodmiotowienie społeczności lokalnych i regionalnych. Liderzy społeczności kaszubskiej na początku polskiej transformacji jasno zdefiniowali cel. Kaszubi mieli funkcjonować w ramach jednego regionu – województwa. Sytuacja sprzed reformy administracyjnej z 1998 r., tj. rozproszenie społeczności kaszubskiej w trzech województwach: gdańskim, bydgoskim i śląskim, nie zaspakajało jej aspiracji. Miało też dezintegrujący wpływ na środowiska kaszubskie oraz prowadziło do marginalizacji Kaszubów jako mniejszości, szczególnie w województwie bydgoskim i śląskim. Zwieńczeniem starań Kaszubów było powstanie woje-

⁷ Zob. A. Modrzejewski, *Tożsamość kulturowa społeczności kaszubskiej w procesie przeobrażeń cywilizacyjnych*, [w:] *Procesy migracyjne w kontekście przemian kulturowo-cywilizacyjnych*, red. E. Polak i J. Leska-Ślęzak, Pelplin 2007, s. 233–243.

⁸ Zob. J. Mikułowski Pomorski, „Solidarność” jako efekt zmiany społecznej (kryzys społeczeństwa industrialnego: kolektywizm, męskość, niepewność), [w:] R. Becker i in., „Solidarność” dwadzieścia lat później, Kraków 2001, s. 34–60.

⁹ Zob. A. Chodubski, *O renesansie lokalizmu*, „Zeszyty Chojnickie” 1997, nr 1, s. 9–17.

wództwa pomorskiego – wielu domagało się i domaga do tej pory, aby nazwano jej kaszubsko-pomorskim, podkreślając znaczący udział społeczności kaszubskiej w strukturze demograficzno-społecznej województwa oraz ich odrębność kulturową względem innych grup regionalnych, zamieszkujących Pomorze. Społeczność kaszubska uzyskała znaczne wpływy w regionalnych strukturach władzy.

Inną formą wyrażania swojej odmienności i zarazem akcentowania wewnątrzspołecznej jedności na płaszczyźnie działalności politycznej jest popieranie w wyborach do organów państwowych kandydatów bądź jawnie przyznających się do związków z kaszubskością bądź uzyskujących rekomendację Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego. Uznaje się, że interesy Kaszubów najlepiej reprezentować będą sami Kaszubi. W każdej kadencji parlamentu działa ponad partyjnymi podziałami (aczkolwiek większość reprezentuje centroprawicową stronę polskiej sceny politycznej) spore grono posłów i senatorów – Kaszubów¹⁰.

Ważnym osiągnięciem liderów społeczności kaszubskiej było uzyskanie przez język kaszubskiej statusu języka regionalnego. Dzięki temu usankcjonowano prawnie dwujęzyczne tablice informacyjne oraz wprowadzono możliwość załatwiania spraw urzędowych – w urzędach lokalnych – w języku kaszubskim.

Nie udało się natomiast akcja deklaracji narodowości kaszubskiej podczas spisu narodowego w 2002 r. Taką opcję narodową wybrało jedynie 5,1 tys. Kaszubów, czyli ok. 1% kaszubskiej populacji. Tym niemniej rozpoczęto akcję upowszechniania idei etnicznego narodu kaszubskiego, nie narażając się na represje ze strony władz państwowych. Warto zaznaczyć, że w popularyzowanie idei narodu kaszubskiego zaangażowani są nie tylko rodowici Kaszubi, ale także osoby, które nie mając kaszubskich korzeni identyfikują się z tą grupą etniczną, przyjmując jej wzorce zachowań, obyczaje oraz język. Są to szczególnie młodzi wykształceni ludzie.

Z punktu widzenia interesów środowisk kaszubskich kolosalne znaczenia miało wstąpienie Polski do Unii Europejskiej. Unia stała się zarówno gwarantem kulturalnej autonomii, jak i donatorem wielu inicjatyw kulturalnych. Poszanowanie różnorodności stanowi naczelną zasadę wspólnoty europejskiej, realizowaną niekiedy wbrew państwom narodowym, strzegącym swej integralności i suwerenności. Poszanowanie różnorodności w optyce europejskiej oznacza akceptację i wsparcie małych wspólnot regionalnych, funkcjonujących niekiedy gdzieś na marginesie życia państwowego. Różnorodność europejska to nie jest tylko kilkadziesiąt różnych organizmów państwowych tworzonych przez państwowe narody, to także mozaika licznych grup etnicznych, małych narodów i wspólnot językowych, które trzeba wspierać, by nie utracić bogactwa kulturowego Europy.

W sferze ekonomicznej społeczność kaszubska w coraz większym stopniu orientuje się na sektor usług. Związane jest to z ogólną tendencją przechodzenia pracowników z sektora rolnictwa i przemysłu do usługowości. Nieopłacalne albo nisko opłacalne go-

¹⁰ Zob. P. Trawicki, *Tożsamość regionalna – między mniejszością etniczną a narodową*, [w:] *Narody w Europie. Tożsamość i wzajemne postrzeganie*, Bydgoszcz 2007, s. 47–53.

spodarstwa rolne przekształcane są w gospodarstwa agroturystyczne. W rozwoju regionalnym stawia się na turystykę, wykorzystując przy tym walory przyrodnicze i kulturowe regionu. Dlatego z coraz większą uwagą traktuje się kwestie związane z ochroną tak dziedzictwa kulturowego Kaszub, jak zasobów środowiska naturalnego. Dąży się do tzw. rozwoju zrównoważonego, czyli ekorozwoju. Znaczenie w małych miastach kaszubskich traci przemysł, zresztą słabo rozwinięty. Miasta kaszubskie szans rozwoju dopatrują się w sektorze usług, stawiając głównie na usługi turystyczne. Paradoksalnie w przechodzeniu do gospodarki postindustrialnej pomaga społeczności kaszubskiej słabo rozwinięty na Kaszubach przemysł. Zauważa się, że rośnie poziom wykształcenia mieszkańców regionu kaszubskiego, co uznać trzeba jako wyraz aspiracji cywilizacyjnych Kaszubów. Wzrost jakości kapitału ludzkiego jest jednym z priorytetów lokalnych i regionalnych władz. Dlatego wspiera się różne formy kształcenia zarówno na poziomie średnim, jak i wyższym¹¹. W epoce agrarnej, a także w okresie industrializacji, społeczność kaszubska była społecznością rolniczą. Wykształcenie nie odgrywało większego znaczenia. Wystarczała zdolność pisania i czytania. Jedynie nieliczni zdobywali wykształcenie akademickie. W warunkach cywilizacji przemysłowej, głównie w miastach, wzrosło znaczenie wykształcenia, natomiast preferowano zwykle kształcenie profesjonalne, często na poziomie tzw. zasadniczych szkół zawodowych. Chodziło głównie o kształcenie wąsko specjalistyczne wykwalifikowanych robotników. Dopiero przemiany postindustrialne wzmogły w środowisku kaszubskim presję edukacyjną, co doprowadziło do stanu, że standardem społecznym stało się wykształcenie średnie, a wykształcenie wyższe zaczęto traktować jako realny do osiągnięcia cel.

Działacze regionalni w propagowaniu kultury kaszubskiej coraz częściej korzystają ze zdobyczy technologicznych. Postępująca indywidualizacja potrzeb, także tych związanych z komunikacją społeczną, wzmaga zapotrzebowanie na treści regionalne w massmediach. Po 1989 r. powstały nowe tytuły prasy kaszubskiej, w tym czasopisma pisane w języku kaszubskim. Zaczęto nadawać audycje regionalne w telewizji i radio. Powstało w końcu radio „Kaszëbë”. Ważną rolę na przełomie XX i XXI w. zaczął odgrywać też Internet. W medium tym powstało wiele stron o tematyce kaszubskiej.

Ważnym osiągnięciem społeczności kaszubskiej było wprowadzenie do programu szkół fakultatywnych lekcji języka kaszubskiego. Dają one możliwość poznania języka tym, którzy jego znajomości nie wynieśli z domu rodzinnego oraz poznanie niełatwej kaszubskiej ortografii i gramatyki. Od niedawna istnieje możliwość zdawania przedmiotu „język kaszubski” na maturze. Na Wydziale Filologiczno-Historycznym Uniwersytetu Gdańskiego trwają prace nad uruchomieniem specjalizacji kaszubistyka, co byłoby ukoronowaniem starań kaszubskich intelektualistów.

Akcjom tym towarzyszy zmiana mentalna. Kaszubi coraz bardziej są dumni ze swojej tożsamości. Nie wstydzą się akcentować kaszubskości, będącej w epoce industrialnej synonimem zapóźnienia cywilizacyjnego, wstecznictwa. Dziś do bycia Kaszubem, czy

¹¹ Zob. A. Modrzejewski, *Kościierzyna w procesie współczesnych przemian kulturowo-cywilizacyjnych*, Toruń 2006.

jak chcą sami Kaszubi Kaszuba, nie trzeba wyjątkowej odwagi. Związek z kulturą kaszubską podkreślają zarówno starzy, jak i młodzi, zarówno mieszkańcy wsi, jak i kaszubskich miast, zarówno rodowici Kaszubi, jak i osoby nieposiadający kaszubskiej genealogii.

* * *

Społeczności partykularne, a w tym regionalne i lokalne mogą udzielić czterech różnych odpowiedzi na współczesne globalne wyzwania cywilizacyjne: (1) zamknięcia się w sobie i izolacji od środowiska zewnętrznego; (2) integryzmu połączonego z atakami wymierzonymi w symbole globalizacji; (3) pełnej afirmacji wartości globalnych przy stopniowym bądź gwałtownym wyzbywaniu się własnej tożsamości lokalnej (akulturacja) oraz (4) dostosowania się do warunków globalizmu przy jednoczesnych staraniach o zachowanie lokalnej specyfiki kulturowej¹². Biorąc pod uwagę postawy społeczności kaszubskiej, zauważa się, że generalnie wybrała ona ostatnią z odpowiedzi. Wyrażając wolę partycypowania w społeczności globalnej oraz europejskiej, co jest wyrazem coraz większych aspiracji cywilizacyjnych, podkreśla ona przywiązanie do własnej spuścizny kulturowej. Wraz z odchodzeniem od form społeczeństwa przemysłowego, Kaszubi odkrywają na nowo swoją kulturę i tradycję, czego szczególnym przypadkiem jest dbałość o język kaszubski. Można przypuszczać, że zwiększa to szanse kaszubszczyzny w konfrontacji z globalizacją kulturalną, która w zasadzie oznacza amerykańzację kultury. Bo tak jak w erze industrialną siłą uniformizującą było państwo narodowe, tak obecnie w dobie kształtującej się cywilizacji postindustrialnej rola ta przypadła kulturze amerykańskiej czy ściślej hollywoodzkiej. W „zderzeniu” lokalizmu i uniformizmu (typu industrialnego – państwo narodowe i postindustrialnego – amerykańsacja świata) europejskie społeczności regionalne, w tym społeczność kaszubska, ma, jak się zdaje, silnego sojusznika, tj. Unię Europejską, wspierającą regionalne i lokalne inicjatywy. Dlatego też w interesie Kaszubów jest popieranie procesu integracji europejskiej, szczególnie zaś jej pogłębiania. Zjednoczona Europa jest gwarantem podmiotowości regionalnej.

¹² Zob. A. Modrzejewski, *Społeczności lokalne wobec wyzwań globalnych*, [w:] *Bydgoskie oblicza władzy lokalnej*, red. J. Nocoń i T. Kuczur, Bydgoszcz 2007, s. 65.